

Botkyrka kyrka

© Stockholms stift
Stockholm 2008
www.svenskakyrkan.se/stockholmsstift
info.stockholmsstift@svenskakyrkan.se

Botkyrka kyrka

Botkyrka församling, Huddinge-Botkyrka kontrakt, Stockholms stift

S:t Botvids väg 27, Norsborg, Botkyrka socken och kommun, Stockholms län, Södermanland

Botkyrka kyrka invigdes enligt **Botvidslegenden** 1176 av Vilhelm, biskopen i Strängnäs och Stefan, landets förste ärkebiskop. Tornet byggdes strax därefter och ingår tillsammans med **långhusets** två västliga **travéer** i dagens kyrka. Under högmedeltid ersattes det lägre och smalare **koret** med en förlängning av **långhus** och **kor** i öster.

Botkyrka kyrka är skyddad enligt 4 kapitlet lagen om kulturminnen och ligger inom område av riksintresse för kulturmiljövården.

HISTORIK

Botkyrka socken, belägen på norra Södertörn, gränsar i norr till Mälaren, i öster till Huddinge, i sydost till Västerhaninge, i söder och sydväst till Grödinge och i väster till Salem. Området Norra Botkyrka är beläget i en av Sörmlands rikaste bronsåldersbygder med rösen som karakteristiska inslag. Det finns fynd och lämningar efter kontinuerlig bosättning från stenålder till vår tid. Strax norr om kyrkan på Aspberget och Albyberget har ett flertal stora bronsåldersrösen med gravgåvor undersökts. Alla runstenar i Botkyrka är från 1000-talet.

Kyrkan är belägen i en sänka mellan höga åsar. Marken har tidigare hört till Hammarby, S:t Botvids fädernegård, belägen strax väster om kyrkan. Hammarby utgör sedan medeltiden socknens kyrkoherdeboställe.

Namnet Bothwidia Kirkia började användas under tidig medeltid efter martyren och skyddshelgonet Botvid. Efter att Botvid blivit dödad lät brodern Björn uppföra en träkyrka 1129 på gårdens ägor, till minne av Sankt Botvid som lidit martyrdöden. Den ersattes av en **romansk** stenkyrka, Bothwidia Kirkia, som omfattade de två västliga **travéerna** av dagens kyrka och invigdes 1176. I kyrkan bevarades Botvids relikier och Botkyrka kyrka blev en känd pilgrims- och vallfartskyrka. På 1200-talet instiftades ett **prebende** vid Strängnäs stift, omfattande Botkyrka och Salems kyrkor, som underhåll åt en medlem i domkapitlet och stora jordegendomar förvärvades. Vid reformationen 1527 drogs det andliga frälsets egendomar in till staten.

Fyra runstenar finns vid kyrkan, varav en ligger oåtkomlig i **vapenhus**golvet, en sten med skadad inskrift står mot kyrkans yttervägg vid sydöstra hörnet, en delvis synlig sten finns i marken under sydvästra hörnet av tornet samt ett fragment av en runsten är inmurad högt upp på kyrkans norra yttervägg nära **sakristian**.

Den enda kända **patronusgraven** från Mälardalen är den i Botkyrka kyrka. I kyrkan har funnits både nord- och sydportal från 1300-talets förra hälft i den **gotiska** förlängningen av kyrkans **kor**, troligen för att pilgrimer skulle kunna defilera genom kyrkan i samband med vallfart till den helige Botvids relikier.

BESKRIVNING

Omgivningen

Botkyrka kyrka ligger i stadsdelen Norra Botkyrka. Kyrkan är idag hårt kringskuren av den expanderande storstadens bostadsområden. På 1950-talet byggdes en ny fyrfilig motorväg söder om kyrkan. Den nuvarande huvudbyggnaden till Hammarby prästgård uppfördes 1804. Klockargården, från 1822, fungerade även som sockenstuga och socknens första skola. I dag är klockargården församlingshem. Intill ligger den s k fattigstugan. Hammerstagården, byggd 1911 som ålderdomshem.

Kyrkskolan öster om kyrkan är socknens första egentliga skolbyggnad från 1849, om- och tillbyggd 1924, nu friskola. På Hammarbys ägor ligger Hammersta villaområde från 1940-talet. Större delen av den tidigare åkermarken i norra Botkyrka har under 1960-talet och början av 1970-talet bebyggts med stora bostadsområden och på bergsryggen mellan sjön Aspen och Albsjön reser sig höghusen.

Kyrkomiljön

Den äldre delen av kyrkogården har behållit sin medeltida utsträckning utom mot söder. Den omges av en kallmurad **bogårdsmur** av gråsten, omlagd under 1700-talets slut. I norr och väster finns ingångar med järngrindar mellan oputsade, plåtavtäckta tegelstolpar. På kyrkogården växer ask, alm och lönn. Här finns också tre **gravkor**: ett ritat av C G Gjörwell 1807 i nordväst för Johan Liljencrantz, riksråd i Gustav III:s regering. I sydost byggdes 1843 ett **gravkor** för Carl Piper. I sydost byggdes 1953 ett **gravkor** ritat av Erik Lundberg för familjen Wählin på Hallunda gård.

Söder om **vapenhuset** är en sandstenskopia

Exteriör med utvidgad kyrkogård mot väster.

av det märkliga ”Botkyrkamonumentet” placerad. Den är formad cirka 1150 som en kyrkobyggnad med inskrifter på latin och i runskrift och rest som minnesmärke över Sankt Botvids bror Björn.

Utvidgningar av kyrkogården har gjorts på 1920-talet och i början av 1970-talet med ett stort område på andra sidan kyrkbacken i väster.

Kyrkobyggnaden

Botkyrka kyrka är en **salkyrka** orienterad i östvästlig riktning. Den är byggd av vald och kluven marksten med torn i väster och rektangulärt **långhus** med rakslutet parti i öster, något bre-

dare än långhuset i övrigt. Sakristia och vapenhus är tillbyggda i norr respektive söder.

Exteriör

Kyrkans oputsade gråstensfasad är murad i relativt regelbundna skift med skarpa hörnstenar och utstrukna fogar. Markerad sockel saknas. Slätputsat tegel förekommer i portal- och fönsteromfattningar och i östra gavelröstets blindering. I sydöstra hörnet finns en strävpelare av murat tegel. Över portalen finns ett rektangulärt fönster och året 1128, invigningsåret för Botvidslegendens träkyrka. En rest av målad dekor syns under hammarbandet ovanför mitt-

Putsad västportal från 1763.

Exteriör från öster.

fönstret på norrsidan av långhuset. Kyrkans ingång i väster genom tornet med putsad och tegelfärgad portal med halvmeterhög sandstenssockel tillkom 1763. Porten av trä är på insidan målad, på utsidan beslagen med svartmålad järnplåt. Inskriftstavlan på frisen saknar inhuggningar. Entrén genom vapenhuset i söder används inte längre. Östgavelns spetsbågiga fönster, synligt enbart från utsidan, är medeltida. Övriga, rundbågiga fönster mot norr och söder är senare förstorade.

Samtliga tak är spåntäckta. Tornet har svarttjärade ljudluckor och avslutas av en karnisformad tornhuv med plåttäckt spira som kröns av en kyrktupp av smide. Sakristian har utgång

Exteriör från nordost.

mot kyrkogården. Gråstensmuren har stödmur mot norr. En skorsten i hörnet mot **långhuset** hör till en murad spis. På taknocken sitter ett kors med vindflöjel och året 1705.

Interiör

Entrén genom västportalen leder in till ett vindfång med golv av kalkstensplattor, putsade gulvita väggar och **stickbåge**format tak. **Vapenhuset** har kalkstengolv, putsade vitkalkade väggar och plant tak. En kista av järn har inskriptionen ”Tillhörig Botkyrka och Guten vid Hellefors. År 1792”. Pardörrarna mot kyrkorummet är målade i grönt med marmorerade fyllningar.

Kyrkorummets mittgång i kalksten täcks av en gångmatta från 1977 med temat Jacobs stege av textilkonstnären Barbro Nilsson. Bänkkvarteren har trägolv och fasta bänkar utan dörrar med betsad sits i furu, täckmålade ryggstycken i grönt och rektangulära gavlar med marmoreringsmålning. Bänkarna fick sitt nuvarande utseende vid restaureringen 1928.

Bakre delen under orgelläktaren saknar tre bänkrader, utrymmet används bl a för liggande förvaring av textilier. Väggen mot väster har skåp för förvaring. Kyrkorummets väggar, pro-

Interiör mot öster.

Altarskåp från Antwerpen daterat till 1500-talets början.

filerade murpelare och höga **stjärnvalv** är vitkalkade och ljuset flödar in genom de höga fönstren. **Begravningsvapen** pryder väggarna. Två nummertavlor av svartmålat trä med förgylld ram är uppsatta på valvpelarna i **koret**.

Koret har kalkstengolv samt en **kormatta** i blått av konstnär Britt-Marie J Glyssbo, vävd 2001 i Märta Måås-Fjetterströms verkstad i Båstad. Altaret är murat av tegel och inklätt med trä, målat i grå och brun marmorering. På altaret står en **predella** av svensk tillverkning med nött dekor och däröver ett altarskåp från omkring 1525, vars skulpturala delar har tillskrivits Antwerpenmästaren Jan de Molde och dörrarnas målningar en anonym mästare från Antwerpen. Den genombrutna **altarringen** från 1808 är målad i grått med förgyllda skärningar. Knäfallet är i läder över en marmorerad sockel. Processionskors i trä är inköpt 1970. Dopfunten är av grå sandsten med året 1904 inhugget i fotten. Formen går tillbaka till medeltida funtar av typen **musselcuppa**. Vid väggen mot **sakristian** står en **korbänk**.

Predikstolen med korg, ljudtak och trappa är skänkt till kyrkan 1780. Den hänger på norr-

Medeltida murad nisch i korväggen.

väggen i gränsen mellan **kor** och **långhus** och är målad i grått och gråblått med förgyllda ornament i **gustaviansk** stil. Samtida med predikstolen är ett timglas av snidat och förgyllt trä med fyra glas. På **långhusets** norrsida finns tre fönster, varav två har glasmålningar av konstnären Einar Forseth. Det förra från 1955 visar scener ur S:t Botvids legend medan det senare från 1977 skildrar **saligprisningarna** ur **Jesu bergspredikan**.

Ingången från kyrkan till **sakristian** är spetsbågig och utåt mot **kor**et tresprånig. Dörren av sammannitade järnplåtar med dörring är medeltida. En dörr i väster mot kyrkogården togs upp 1928. **Sakristian** täcks av ett **tunnvalv** med

Predikstolen i norr.

dubbla **stickkappor** i öster och väster. Väggar och valv är vitmålade och golvet är av trä. Det finns tre nischer, varav en har ett bevarat medeltida **sakramentskåp** av ek. En murad spis i nordvästra hörnet är från slutet av 1700-talet. Till inredningen hör äldre skåp för förvaring och den tidigare **kormattan**.

Läktaren uppfördes vid en restaurering 1810 efter ritning av arkitekten Olof Tempelman. Den vilar på fyrkantiga pelare med **doriska kapitäl**. Barriären är målad i grå nyanser. Mittpartiet pryds av ornament med två korslagda förgyllda kvistar. Läktaren har utvidgats vid en restaurering 1928. Utrymmet under läktaren har byggts in 1977 för verksamhetens olika be-

Interiör mot väster. Gångmatta Jacobs stege © BARBRO NILSSON/
BUS 2008

hov. Orgeln, som ursprungligen hade 31 stämmor, är byggd av Åkerman & Lund 1977 och kompletterad med 5 stämmor 1992 av Nye Orgelbyggeri.

Långhusets ursprungliga sydportal har rundbågig omfattning med putsat **tympanon** över en rektangulär öppning. **Vapenhuset** har tegelgolv, vitputsade väggar och trätak från 1928 med illusionistisk målning av konstnären Sven X-et Erixson (1899–1970) utförda i **grisaille** och marmorering i blått med rosa mittparti. Längs väggarna står målade träbänkar från 1920-talet. **Vapenhuset** har sin ursprungliga träport uppställd in mot rummet, medan en glasad dörr i stålkonstruktion ger utsikt mot kyrkogården. I **vapenhuset** syns spår efter ett **romanskt** fönster.

I tornet hänger tre klockor. Storklockan, med relief av jungfru Maria stående med Jesusbarnet på armen och svärd i andra handen, är gjuten av Medardus Gesus 1620 för katedralen i Riga. Den är troligen ett krigsbyte som har skänkts till kyrkan av Gustav II Adolf tillsammans med ett **antependium** och en **mässhake**. Mellanklockan är senast omgjuten 1956 och lillklockan senast omgjuten 1964, i båda fallen av Gösta Bergholtz i Sigtuna

Kyrkan har en rik samling av textilier, nattvardskärl och begravningsvapen med föremål alltifrån 1600-talet fram till vår tid.

KULTURHISTORISK KARAKTERISERING

Omgivningen runt kyrkan är ett ålderdomligt sockencentrum med klockargård, sockenstuga, skola och Hammarby prästgård.

Kyrkogårdens sandstenskopia av Botkyrkamonumentet, i form av en **basilika** med inskrifter på latin och runskrift, anknyter till Botvidslegenden. Kyrkogårdens äldre del med **bogårdsmur** och trädkrans av ask, alm och lönn präglas tillsammans med utvidgningar under 1900-talet av olika tiders trädgårdshistoriska ideal. På kyrkogården finns tre **gravkor**; Liljencrantz **gravkor** uppfört 1807 av putsat tegel i **nyklassisk stil**, Pipers **gravkor** uppfört 1843 i egypticerande stil av grå **granitkvader** samt Wählns **gravkor** uppfört 1953 av gråsten med pyramidformigt spåntak.

Botkyrka kyrka är känd som en av våra tidiga pilgrimskyrkor. Kyrkans äldsta historia är starkt förbunden med traditionen kring Sankt Botvid. Enligt legenden invigs kyrkan 1176. Med tornbygge och förlängning i öster under **höggotik** samt tillägg av **sakristia** och **vapenhus** präglas exteriören i sin helhet av medeltiden.

Långhuset karakteriseras av rymd genom de höga, medeltida **stjärnvalven** och av ljus från de förstoraade fönstren, i sen tid delvis dämpat av mot norr insatta glasmålningar utförda av konstnären Einar Forseth. Det rakslutna **koret** domineras av det praktfulla altarskåpet utfört i Antwerpen omkring 1525. Skulpturen har tillskrivits bildhuggaren Jan de Molder medan dörrarnas målningar är utförda av en anonym mästare. Predikstolen är i **gustaviansk stil** från

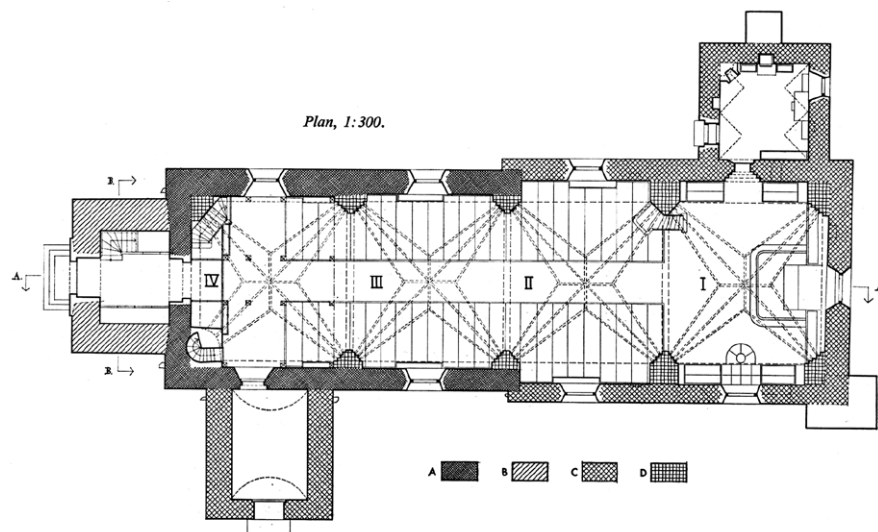
1780, medan läktarens barriär och orgelfasaden ritats 1810 av arkitekten Olof Tempelman. Från den tiden är även **altarringen**.

Kyrkan har en rik samling av textilier och nattvardskärl.

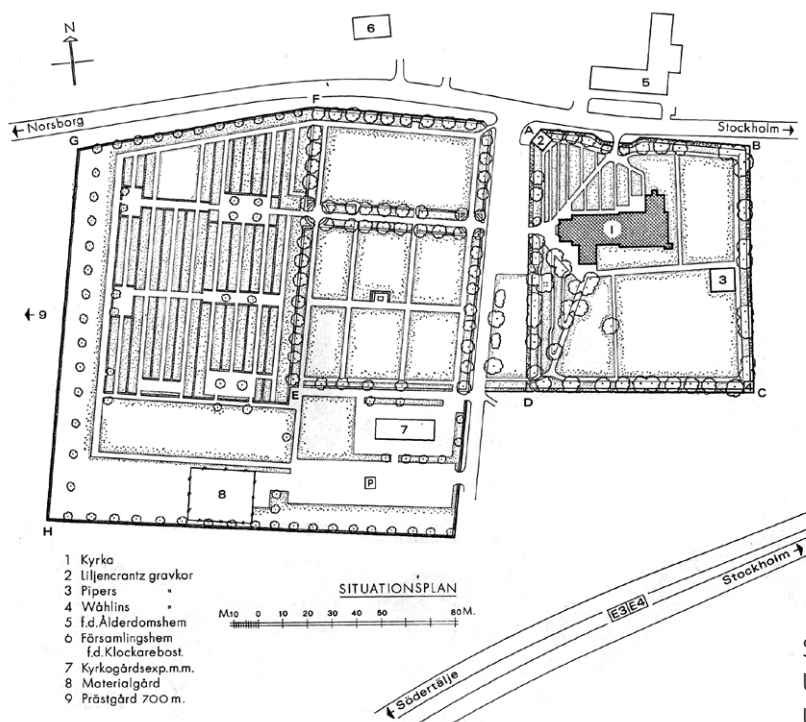
Att särskilt tänka på i förvaltning och användning av kyrkan och kyrkomiljön:

- byggnaden som helhet med dess medeltida grundplan, torn och valv
- det medeltida murverket från flera perioder är ett oersättligt dokument om byggnadens historia och sin tids byggnadsskick
- inredning och inventarier av hög konstnärlig kvalitet från 1500-tal, 1700-tal och 1800-tal
- kyrkogårdens skiftande arkitektoniska form och växtlighet, historiska monument och gravkapell.

ORIENTERINGSPLANER

Plan av Botkyrka kyrka. Uppmätning Å Seberg och J E Österberg 1930. Ur Sveriges kyrkor.

Situationsplan.
Uppmätning J Söderberg 1974.
Ur Sveriges kyrkor.

KRONOLOGI

År	Händelse	Källa
1176	Kyrkan invigs enligt Botvidslegenden av Sveriges förste ärkebiskop, Stefan i Uppsala, och biskop Vilhelm i Strängnäs.	Bennet 1975
1100-tal	Ursprungligt fönster bevarat i långhusets södra mur, ovanför sydportalen. Synligt från insidan.	dito
1180–1249	Torn uppförs. Saknar förband med långhusets västgavel.	dito
1282	Magnus Ladulås ger Botkyrka som prebende till biskop Amund i Strängnäs.	dito
Högmedeltid	Kyrkan förlängs österut efter rivning av ett äldre kor , Sakristian och vapenhuset sannolikt samtida.	dito
Medeltid	Östfönster, spetsbågigt och ursprungligen troligen tudelat. Rest av kraftig mittpost har funnits. Altare murat i tegel.	dito
1400-tal	Kyrkans fyra stjärnvalv slås.	dito
1525	Altarskåp från Flandern. Skulpturerna av antwerpenmästaren Jan de Molder, de sex dörrarnas målningar av anonym mästare från Antwerpen.	dito
1500-tal	Oljemålning från Nederländerna föreställande korsbärandet.	dito
Före 1622	Portal på norrsidan i öster igenmurad, nu markerad i putsen.	dito
1623	Epitafium över komminister Johannes Erics.	dito
1624	Storklockan skänks till Botkyrka kyrka av Gustav II Adolf. Klockan är ett krigsbyte från Riga och väger 550 kg.	dito
1632	Tornspiran nämns första gången och tornet beslås med ny takspån i norr och söder.	dito
1643	Klockstapel uppförs. Kyrkogårdens äldsta bevarade gravvård, en gjutjärnshäll med spegelvänd inskrift.	dito
1649	Klockorna flyttas till tornet.	dito
1657	Tre rundbågiga fönster på norra respektive södra sidan finns enligt räkenskaperna.	dito
1600-talets slut	Timglas för fyra glas med ställ av ornerad mässingsplåt.	dito

År	Händelse	Källa
1702	Sakristian repareras grundligt och järnflöjel med initialerna A A och årtalet 1702 sätts upp.	dito
1703	Sakristians fönsteröppning i östra väggen tillkommer eller förstoras och utvändigt järngaller sätts in.	Bennet 1975
1720-tal	Tornet förstärks med järnband i öst-västlig riktning genom tornrummet.	dito
1735	Kyrkspiran byggs upp på nytt efter att ha varit nedfallen en längre tid.	dito
1737	Epitafium av svart marmor och gråmålad sten över lagman Johan Gyllencreutz.	dito
1750	Årtalet 1128 sätts upp på västfasaden, invigningsår för Botvidslegendens träkyrka.	dito
1760-tal	Ny entré i väster genom tornet med murad och putsad portal och port av trä, på insidan målad, på utsidan beslagen med svartmålad järnplåt.	dito
1773	Norrsidans östligaste fönster tas upp.	dito
1700-talets slut	Murad spis i nordvästra hörnet och murat altare på sakristians östvägg.	dito
1780	Nuvarande predikstol i gustaviansk stil sätts upp.	Bennet 1975
1781	Kyrkogårdsmurens norra sträckning tillkom i sitt nuvarande skick. Ersätter en äldre bogårdsmur som var lagd med kalkbruk och avtäckt med trä.	dito
1792	Kassakista av gjutjärn, gjuten i Hällefors.	dito
1800-talets början	Bogårdsmurens murade grindstolpar i tegel tillkommer.	dito
1806	Golv av grå kalkstensplattor läggs i västra vapenhuset , under läktaren och i kyrkans mittgång, några äldre gravstenar ingår.	dito
1807	Gravkor uppförs för ätten Liljencrantz efter ritningar av arkitekt C G Gjörwell.	Bennet 1975
1807	Ny dörr utförs som skiljer tornrummet från långhuset .	dito

År	Händelse	Källa
1808–1810	Större reparation av kyrkan, då bl a portalen på sydsidan i öster muras igen och markeras i putsen. Fönsteröppningar förstoras till nuvarande form och får bågar och spröjsverk av trä. Läktaren med läktartrappa och ny orgelfasad tillkommer samt nya bänkar efter ritning av arkitekt Olof Tempelman. Altarring av gråmålat och förgyllt trä med läderklätt knäfall skänks av patron Carl von Warendorff på Sturehov. Stenmurens södra ingång slopas och en ny tas upp i norr, västra ingången flyttas i läge mitt för tornet.	dito
1818	Trägrindarna i stenmuren byts mot grindar av järn.	dito
1837	Tre järnband runt tornet tillkommer för att stabilisera murarna.	dito
1843	Gravkor uppförs av greve Carl Claes Piper.	dito
1855	Lillklockan gjuts om av Bergholtz gjuteri.	dito
1861	Dragstag monteras.	dito
1873	Dörrarna på altarskåpet och predellan tas bort.	dito
1875	Altarskåpet tas ned från högaltaret och sätt upp ovanför ingången till sakristian .	dito
1903	Golvet läggs om och en upphöjd grav i långhusets västa del försvinner.	ATA
1904	Dopfunt i grå sandsten med form som en medeltida funt av typen musselcuppa .	dito
1919	Altarskåpet sätts åter på sin plats i högkoret . Nedersta delen av predellan återfanns senare och sattes in på sin plats vid restaureringen 1928.	dito
1926	Kyrkogården utvidgas väster om kyrkbacken. Södra vapenhuset inreds till bisättningsrum och begravningskapell efter ritningar av arkitekt Göran Pauli. Målningar av Sven X: et Erixson.	dito
1928	Restaurering av exteriör och interiör, arkitekt Erik Fant.	dito
1943	Liljencrantzska gravkoret inreds till kolumbarium .	dito
1953	Gravkor uppförs i äldsta kyrkogårdens sydöstra hörn av familjen Wählin på Hallunda gård efter ritning av arkitekt Erik Lundberg.	dito
1955	Glasmålning av konstnären Einar Forseth med motiv ur Sankt Botvids-legenden sätts in i södra fönstret i koret .	Bennet 1975

År	Händelse	Källa
1955	Orgelverk med 49 stämmor byggs av Kemper & Sohn.	dito
1958	Altarskåpets förgyllning och polykromering konserveras av ateljé Alfred Nilsson.	ATA
1964	Lillklockan gjuts åter om av Bergholtz	Bennet 1975
1968–74	Etappvis utvidgning av kyrkogården, ritad av arkitekterna Erik Lundberg och Uno Söderberg.	ATA
1974	Rest av målad dekor, troligen från senmedeltiden eller renässansen ovan fönster på norrsidan, dokumenteras.	Bennet 1975
1977	Omfattande restaurerings- och målningsarbeten, arkitekt John Sjöström, konservator Ivar Nordén. Glasmålning av Einar Forseth från 1955 flyttas till norra sidan av långhuset och ännu en glasmålning med motiv ur Bergspredikan utförd av samme konstnär sätts in på norra sidan. Ursprungligt altare tas fram. Ny orgel med 31 stämmor, byggd av Åkerman & Lund. Gångmattan med temat Jakobs stege, av textilkonstnären Barbro Nilsson tillverkas för långhusets mittgång.	ATA
1992	Orgeln byggs ut med 5 stämmor av Nye Orgelbyggeri.	Församlingen 2006
1999	En kransgård av råkliven Bjärlövgranit med ingraverade kors, till formen inspirerade av Botvidsmonumentet, byggs omedelbart utanför södra vapenhuset.	SLM
2001	Ny kormatta, konstnär Britt-Marie J Glyssbo, vävd i Märta Måås-Fjetterströms verkstad i Båstad.	dito

KÄLLFÖRTECKNING

ATA Antikvarisk-topografiska arkivet
SLM Stockholms läns museum, arkivet

Muntlig information från församlingens organist 2006

- Bennet, R, Botkyrka kyrka. *Sveriges kyrkor. Södermanland I U: I, volym 161*, Uppsala 1975
Bertholsson, B, *Sömländska kyrkor 21*, Eskilstuna 1943
Bonnier, A C, *Kyrkorna berättar. Upplands kyrkor 1250–1350*, Uppsala 1987
Boëthius, U, *Vägvisare till kyrkorna i Stockholms län*, Uddevalla 1980